

BIBLIJSKI KORIJENI TEREZIJANSKE MISTIKE

Dr. Adalbert REBIĆ

UVOD

Da bismo mogli shvatiti biblijsku ukorijenjenost terezijanske mistike, moramo je promatrati u kontekstu njezina vremena i prostora.

U 16. stoljeću u Španjolskoj je zavladao snažan biblijski pokret, koji je urodio mnogim komentarima i biblijskim studijama, dapače i prijevodima Biblije na nacionalni jezik, što je u ono vrijeme hijerarhijska Crkva zabranjivala.¹ Inkvizicija je zabranjivala prijevode Biblije na nacionalni jezik,² pomno kontrolirala biblijske komentare i autore. Vjernicima je zabranjivala čitati Sveto pismo na nacionalnom jeziku. Španjolski su se biskupi dapače i na Tridentskom koncilu (4. zasjedanje 1546. godine) zalagali za to da se zabrane svi nacionalni prijevodi Biblije. Premda

1 Hürter navodi u svom *Nomenclator litterarius* preko 400 katoličkih egzegeta koji su se isticali na polju biblijske egzegeze između 1564. i 1663. godine. Usp. još i *K. Reinhardt*, *Die biblischen Autoren Spaniens bis zum Konzil von Trient, Salamanca 1976*; *L' Alonso-Schökel*, *Probleme der biblischen Forschung in Vergangenheit und Gegenwart, Düsseldorf 1961*, str. 22. Za članak o biblijskim korijenima Terezine mistike upotrebljavao sam uz Terezina djela još i slijedeća djela: *Z. I. Križić*, *Personaggi biblici negli scritti di Santa Teresa d'Avila, Dissertatio ad Licentiam, Romae 1978*; *R. Hoornaert*, *Sainte Térèse écrivain. Son milieu, ses facultés, son oeuvre, Paris 1922*; *E. Llamas Martínez*, *Santa Teresa de Jesus y la Inquisición española, Madrid 1972*; *F. Perez*, *La Biblia en Espana, Verbum Dei, Herder, Barcelona, 1956*, str. 83–97; *P. Della Madre di Dio*, *La sacra Scrittura nelle Opere di S. Teresa*, u *Rivista di vita spirituale* 18 (1964), 41–102; *E. Renault*, *La lecture thérésienne de la Bible*, u *Carmel* 26 (1982) br. 2, str. 65–80; *Isti*, *Sainte Thérèse d'Avila et l'expérience mystique, Paris 1970*; *M. Herraiz*, *La palabra de Dios en la vida y pensamiento teresianos*, u *Teologia espiritual* 23 (1979), 17–53; *E. Renault* (introduction et presentation), *Thérèse d'Avila: Aux sources d'eau vive. Lecture du Nouveau Testament, Paris 1978*; *Isti*, *Thérèse d'Avila: Aux sources d'eau vive. Lecture de l'Ancien Testament, Paris 1979*.

2 U indeksima koje je objavljivala „sveta inkvizicija“ na prvom su mjestu bili zabranjivani prijevodi Svetog pisma na nacionalni jezik. Vidi *Indeks* iz Toleda 1551, *Indeks* iz Valdes 1559. i *Kodeks Quiroda* 1583. godine. Vidi *H. F. Reusch*, *Die Indices Librorum prohibitorum des sechzehnten Jahrhunderts, Tübingen 1886*, i *Križić*, 19. Stav nekih crkvenih dostojanstvenika prema prijevodima Biblije na nacionalni jezik vidi se u djelu kard. *Bartolomea Carranze*, *Commentarios sobre el catecismo cristiano*, str. 111. Usp. *Križić*, 21.

od koncilskih otaca nisu uspjeli iznuditi takvu zabranu, uspjeli su ipak da Trident-ski koncil ne učini ništa u prilog nacionalnim prijevodima Biblije.³

Taj biblijski duhovni pokret ipak je uspio promicati čitanje Biblije, i to na nacionalnom jeziku, i tako promicati istinsku kršćansku pobožnost. Osobito je uspio među ženama i među priprostim pukom, kojemu se u ono vrijeme zabranjivalo baviti Biblijom ili gajiti neku osobnu duhovnost.⁴ Nepovjerljiv stav nekih crkvenih instancija prema ženama u pogledu čitanja Biblije dolazi do izražaja u djelu Melchiora *Cano, Censura a los Comentaros*.⁵ Takav se stav osjeća i u Terezinu djelu *Put savršenosti (Camino)*, u kojem piše, kako su mnogi (misli na inkvizitore) „quitaron muchos libros de romance que no se leyesen”, tj. „sprečavali čitanje mnogih knjiga na romanskom (tj. španjolskom) jeziku.”

Unatoč takvu stavu hijerarhijske Crkve Tereza Avilska uspjela je prodrijeti do izvora Riječi Božje, do Biblije. Dapače, postala je velika ljubiteljica i pokloniteljica i izvrsna poznavateljica Biblije. U svim svojim djelima navodi biblijske tekstove, osobito tekstove psalama i evanđelja (oko 400 biblijskih navoda iz Novoga zavjeta i oko 200 biblijskih navoda iz Staroga zavjeta). Biblijske je tekstove navodila bilo doslovce, prepisujući ih iz Biblije, bilo po sjećanju. Dva puta se čak okušala u komentiranju Svetog pisma: komentirala je molitvu Očenaš i Pjesmu nad pjesmama. No svoj komentar Pjesme nad pjesmama morala je po nalogu svog duhovnika patra *Diega Yangasa* spaliti.⁶ Sveto pismo, uglavnom, zauzima u njezinu duhovnom životu i u njezinim djelima najvažnije mjesto.

TEREZINI IZVORI POZNAVANJA BIBLIJE

Kako je Tereza uspjela upoznati Sveto pismo? Budući da ga nije smjela čitati u prijevodu, a latinski jezik nije znala, Sveto je pismo upoznala na temelju: 1) molitvenika (brevijar, misal i druge liturgijske knjige s mnogim biblijskim tekstovima „in extenso”); 2) *Života Kristova* kartuzijanca Ludolfa Saksonskog i 3) *Moralia* sv. Gregura Velikog.

1) *Molitvenici* i *katekizmi* bijahu Terezi prvotni izvor osobne pobožnosti i upoznavanja Svetog pisma. Već su u ono doba bili izdavani mali misali za cijelu godinu na narodnom jeziku. U njima su naravno najvećim dijelom bili upravo biblijski tekstovi (pretežno iz Novoga zavjeta: poslanice i evanđelja). Osobni poznavaoци Terezini tvrde da je ona uvijek pratila misu s misalom u ruci.⁷ Čitajući

3 Usp. *O. Steggrik*, Santa Teresa y San Juan de la Cruz. Madrid 1974, str. 169. *P. Maroto*, Introducion a la lectura de Santa Teresa, Madrid 1978, str. 389.

4 Vidi bilj. 3.

5 On piše u *Censura a los Comentaros*, str. 536: „Por mas que las mujeres reclamen con insaciabile apetito comer de este fruto (i.e. lectura de la Biblia), es necesario vedarlo y poner cuchillo de fuego, para que el pueblo no llegue a el.”

6 *Diego Yangas* navodi kao razlog, zašto je naredio Terezi da spali komentar Pj: „No era justo que mujer escribise sobre la Escritura.” (Vidi Proceso de beatificacion y canonizacion, *Biblioteca mistica Carmelitana* sv. 18, str. 320).

7 *Križić*, 24.

taj mali misal mogla je dobro upoznati barem jedan dio Svetog pisma. Uz misal Tereza je čitala i druge knjižice, najviše knjižice katehetskog karaktera, koje su prepričavale neke prizore iz Staroga i Novoga zavjeta.⁸ Ovamo spadaju i knjižice biblijskih skazanja u kojima se naširoko donose biblijski tekstovi Staroga zavjeta.⁹ Dakako, za mnoge biblijske tekstove Tereza je saznala i iz pomnog čitanja i moljenja brevijara.¹⁰

2) Drugi vrlo važan izvor za poznavanje Biblije, osobito Novoga zavjeta, bijaše čitanje *Života Kristova* kartuzijanca Ludolfa Saksonskog. Tereza izričito spominje da je to djelo čitala. U njemu je našla, kako veli sama, mnoge slike i nadahnuća za svoju duhovnost. Ludolf je komentirao sva četiri evanđelja, i vrlo često posezao za starozavjetnim likovima (Adam, Abraham, Jakob, Mojsije, David, Salomon, Job, Šaul, Ilija, i drugi) o kojima Tereza često meditira i koji su joj se duboko usjekli u sjećanje. Već je odatle shvatljiva biblijska ukorijenjenost njezine mistike.

3) Treći vrlo važan izvor bijaše čitanje *Moralia* sv. Grgura Velikog. Iz tog djela saznala je za mnoge prelijepa i teološki duboke pavlovske tekstove. Tu je knjigu čitala u jednoj vrlo kritičnom razdoblju svoga života, za vrijeme jedne teške bolesti. Čitajući tu knjigu – zapravo komentar Joba – lakše je podnosila trpljenje.

Tako je Tereza svojim vlastitim bavljenjem Biblijom dokazala da je Bog svima dopustio pristup Riječi Božjoj, zapisanoj u Bibliji Staroga i Novoga zavjeta. U svome komentaru Pjesme nad pjesmama piše: „Neka se nitko ne osjeća isključenim s gozbe Riječi Božje, jer je *to* Riječ za sve ljude” (1,3), za pismene i nepismene, za uke i neuke. Na žalost, oni koji bi je morali neukima preporučivati bojkotiraju je i brane, brane je osobito „a las mujeres y a los idiotas” (ženama i neukima).¹¹

TEREZINA ODANOST BIBLIJI

Svoju privrženost Bibliji Tereza je posvjedočila u svome djelu *Put savršenosti* (*Camino*), napisanu u polemičkoj klimi s inkvizitorima koji su do pred nekoliko godina „sprečavali čitanje mnogih knjiga na romanskom (tj. španjolskom) jeziku.” Poglavlje 31. zaključuje poklikom „Blagoslovljen bio koji nas poziva da se napojimo na njegovu Evanđelju!” (P. 31,5). Poziv upućen Terezi da se napaja na Evanđelju, na Riječi Božjoj, bijaše za nju od životna značenja.¹² Biblija bijaše za nju Riječ Božja što joj davaše hranu i zadovoljstvo, svjetlo i rasvjetljenje što osvjetljavaše horizonte njezina duhovna iskustva. U teškim trenucima napada i progonstva od strane onih koji su joj branili čitanje Svetog pisma, Bog joj poručuje: „Ne muči

8 Kao npr. *Epitome de trece patriarcas del Testamento Viejo*, Sevilla 155. i drugo.

9 Usp. A. Morel-Fatio, *Les lectures de S. Térèse avec un appendice sur Les Deux premières éditions des oeuvres groupées de la Sainte*, *Bulletin Hispanique*, Janvier–Mars 1908. str. 22–23.

10 Usp. R. Hoomaert, 318–319; *Križić* 25.

11 Aludira vjerojatno na djelo *M. Cano*, *Censura*, str. 536. Vidi bilj. 5. Usp. još *M. Andres*, *La teologia espanola en el siglo XVI.*, Madrid 1978. str. 573.

12 Usp. E. Renault, *La Lecture térésienne de la Bible*, s. 65–80.

se, ja ću ti dati živu knjigu!”, misleći pri tom na mistička viđenja (Ž. 26,6). U svjetlu Svetog pisma kao autentične Riječi Božje prosuđivala je svoja unutarnja iskustva preko kojih joj je Bog izravno govorio. Biblija joj uvijek bijaše kriterij, vrhovno mjerilo istinitosti i autentičnosti njezina mističnog iskustva. O svome unutarnjem iskustvu Božjeg govora piše: „Vidim i iskustveno znam da se možemo uvjeriti o božanskom podrijetlu unutarnjeg iskustva, ako je naime ono u skladu sa Svetim pismom. Ako se ono samo malo udalji od Svetog pisma, odmah bih ga smatrala djelom demona! (Ž. 25,12; usp. još i 32,17). Slično mišljenje zastupa i u djelu *Zamak duše* (Z.): „Na one unutarnje govore koji nisu u skladu sa Svetim pismom nemojte ni računati. Smatrajte ih kao da su djelo demona!” (Z. VI, 3,4). Upravo je zato gajila duboko poštovanje prema svojim vođama i prema teološki obrazovanim ljudima. Piše: „Znanost je uvijek velika stvar, jer poučava i rasvjetljuje onoga koji malo zna, otkriva istine Svetog pisma da bismo činili stvari kako ih treba činiti... Premda neki (tj. duhovni vođe) nemaju iskustva, ipak se ne protive molitvi, jer nešto o njoj znaju; tã imaju uvijek u ruci Sveto pismo i u njem nalaze prave znakove dobra duha...” (Ž. 13,16.18). Osobito je poštivala one teologe koji su se bavili Svetim pismom. Razgovarala je i savjetovala se s ni više ni manje nego 89 teologa, i to ponajboljih. Imala je i stalnog duhovnog vođu kao što u to doba bijaše običaj u Španjolskoj.¹³ Njima je davala na provjeravanje spise o svojim duhovnim iskustvima. Kad se počelo pričati o Terezinin mističkim iskustvima i kad joj prijatelji rekoše da postoji opasnost od „svete inkvizicije”, Tereza se nije smela nego je rekla: „Spremna sam tisuću puta radije umrijeti nego da potaknem sumnju da sam učinila nešto protiv Crkve ili da sam povrijedila bilo koju istinu Svetog pisma” (Ž. 33,5). Patra *Pietra Ibanez* moli da „ispita svaku stvar i da joj veli da li tu ima nešto što bi bilo protiv Svetog pisma” (Ž. 33,5). Zato je za Terezu najidealniji duhovni vođa onaj koji dobro poznaje Sveto pismo i to znanje spaja s molitvom. Među takvima, u kojih bijaše biblijsko znanje združeno s molitvom, bijaše njezin duhovni vođa i ispovjednik *A. Velasquez* (kasnije biskup u Osmi). „On mi je učinio velike usluge, jer me stalno upoznavao s tekstovima Svetog pisma” (O. 30,1).

Iz svega se vidi da je Sveto pismo za Terezu bilo prvenstveni izvor njezina duhovna života i kriterij njezina mističkog doživljavanja Isusa Krista i Boga. Prosvjetljena i potaknuta vlastitim duhovnim iskustvom tajnã Božjih, postala je Tereza od učenice učiteljica te se usuđivala dijeliti savjete i teolozima i duhovnim vođama. Od „previšnje mudrosti”, „pred kojom više vrijedi želja za poniznošću nego sve znanje svijeta!” (Ž. 15,8), dobivala je i rasvjetljenje u odnosu na Sveto pismo. „Sve zlo svijeta, piše, dolazi odatle što svijet ne poznaje istine Svetog pisma. U njem nema nešto što se ne bi jednom ostvarilo... i kad bi me uistinu ljudi ljubili, ne bih pred njima skrivao svoje tajne!” (Ž. 40,2). Kad su neki crkveni ljudi, ljubomorni i kivni na Terezu i na njezinu sve obujmljiviju djelatnost, branili joj da izlazi iz samostana, pozivajući se pri tom na riječi sv. Pavla napisane u 1 Tim 2,11–12 („Žena neka uči u skrovitosti sa svom podložnošću! Ne dopuštam ženi

¹³ E. Renault, nav. dj. str. 66.

da poučava niti da vrši vlast nad mužem; štoviše, neka ostane u skrovitosti!”). ona im je poručila: „Javite im da se Sveto pismo ne smije tumačiti na temelju samo jedne jedine riječi nego u kontekstu cjeline!” (I. XIX).

Od sveg Svetog pisma najviše je cijenila evanđelja. „Veoma volim riječi evanđelja. Ona me sabiru više nego ikoja druga knjiga!” (P. 21,4). Poslije evanđelja najviše je cijenila i voljela psalme. Čitala ih je i upoznavała moleći brevijar. Budući da je tekst bio na latinskom jeziku, koji nije razumjela, ona nije poznavala sadržaj psalama na temelju latinskog teksta, nego na temelju mističkog doživljavanja u molitvi. „Ja gotovo ništa ne razumijem latinski, ali u molitvi psalama dogodilo mi se da sam ne samo shvatila smisao riječi, nego sam radosna išla i dalje, preko tog smisla, u dubine duha slova” (Ž. 15,8). Ima mnogo slučajeva takva mističnog razumijevanja biblijskih tekstova. Tako na temu Ps 111,1 („Beatus homo qui timet Dominum!”) piše: „Nije mala milost koju mi Njegovo Veličanstvo udjeljuje upravo u ovaj trenutak, kad mi daje da shvatim smisao tog retka u pučkom jeziku” (Z. III, 1,1,4; VII, 3,3). Na temu Ps 42,4 („Ubi est Deus tuus?”) piše: „U početku nisam znala smisao ovog retka, ali pošto sam ga shvatila, vrlo sam se utješila zato što mi ga je Gospodin u srce utiskivao, a da se ja oko toga ništa nisam trudila!” (Ž. 20, 11). Takvu milost mističkog shvaćanja biblijskog teksta imala je osobito u pogledu Pjesme nad pjesmama. Dok je čitala tu knjigu, osjećala je posebnu radost i utjehu, do te mjere „da je moja duša, premda nisam dobro znala što latinski tekst znači u prijevodu, bila sva raznježena i sabrana... To mi se sada događa gotovo redovito, dok prije nisam razumjela niti prevedeni tekst koji su mi drugi pokušali tumačiti” (M. prolog 1).

KAKO PRISTUPITI BIBLIJI

Tereza je pisala i o tomu kakva moraju biti čovjekova raspoloženja kad pristupa čitanju Biblije. O tomu piše osobito u *Conceptos del Amor de Dios (Misli o ljubavi Božjoj)*. Najprije, traži se stav poniznosti pred tekstom koji ne možemo shvatiti. Ne smije se naprezati razum. „Kad bude Njegovo Veličanstvo htjelo dati da razumijemo smisao teksta, dat će nam to bez našeg napora!” (M. 1,2). Drugo, čovjek koji s korišću želi čitati Sveto pismo mora biti bez teškog grijeha. „Kao što čovjeku ništa ne koristi svetogrđna pričest, tako mu ništa ne koristi ni čitanje Pjesme nad pjesmama” (M. 1,11), a mogli bismo reći, Biblije jednostavno.

Tereza se nije bavila Biblijom na znanstveni način. Uostalom, u ono doba još nisu bile poznate znanstvene, povijesno-kritične metode istraživanja Svetog pisma. Čitanje Biblije za nju je imalo jedini cilj da upozna objavljene tajne Božje, tj. Božji bitak, njegovu misao, njegovu volju i njegovo djelovanje u svijetu, da bi se zatim njegovoj volji i njegovu djelovanju mogla savršeno uskladiti.¹⁴ Ovakav pristup Bibliji, kakav je imala i drugima preporučivala Tereza, tražio je kao osnovni preduvjet neuzdrmanu vjeru u Boga, u njegovu Riječ. „Njegove su riječi istinite; one će se sigurno ostvariti!” (P. 2,2.366). Za nju je čitanje Biblije na neki način pristupanje fizičkoj blizini Božjoj. Stoga za čitanje Biblije traži duboko poštovanje i

14 E. Renault, 68.

podvrgavanje Gospodinu. U vezi s odlomkom u kojem Krist veli svojim apostolima da je bolje da ode, ona piše: „Apostoli sigurno još ne bijahu učvršćeni u vjeri kao što su to bili kasnije i kao što smo s pravom mi danas!” (Z. VI, 7,14). Svojim je sestrama govorila stalno ponavljajući Isusove riječi: „Tražite i naći ćete, kucajte i otvorit će vam se!” (Mt 7,7), „Ako ne vjerujete to što govori Njegovo Veličanstvo u nekoliko odlomaka svog Evandelja, onda uzalud razbijam glavu stalno vam to ponavljajući!” (P. 23,6).

No, posvetimo posebnu pažnju tome kako je Tereza razumijevala i tumačila biblijske tekstove.

TEREZIN NAČIN UPOTREBLJAVANJA BIBLIJSKIH TEKSTOVA

Tereza Avilska nije studirala teologiju, još manje posebno biblijske znanosti. Stoga bi bilo uzaludno u njezinoj literaturi tražiti znanstveno ophođenje s biblijskim tekstovima. Ona je biblijske tekstove doživljavala i razumijevala mistički. Bog joj je omogućivao razumjeti puninu biblijskih tekstova, osobito onih koji sadrže vjerske istine.

Način na koji je Tereza koristila biblijske tekstove možemo svesti na: 1) prilagodbu biblijskih tekstova, 2) primjere iz Svetog pisma i 3) produbljivanje smisla biblijskih tekstova pomoću mističkog iskustva.

1. *Prilagodbe biblijskih tekstova.* Tereza je razumijevala i tumačila biblijske tekstove najčešće tako što ih je prilagođivala svojoj situaciji. Prilagođivala ih je aluzijom (tj. biblijskom tekstu je davala smisao koji je u sebi ispravan, ali nije onaj koji je Bog i svetopisac htio dati tekstu) ili ekstenzijom odnosno proširivanjem (tj. ono što je biblijski pisac tvrdio o jednom događaju ili o jednoj osobi protezala je i na druge predmete, događaje ili osobe na koje biblijski pisac nije mislio). Značajno je ipak da biblijske tekstove nikad nije tumačila alegorijski, što je inače činila velika većina tumača Svetog pisma sve od otačkih vremena. Ukratko, biblijske je tekstove tumačila onako kako ih je ona sama u svojoj nutrini doživljavala. U tom pogledu često se i udaljuje od pravog i doslovnog smisla. Za nju je najvažnije bilo njeno mistično doživljavanje. Da bi opisala ono što se događa u njezinoj duši, poseže za riječima psalmiste: „... proživjeh besane noći i bijah poput samotna vrapca sama na krovu... Čini mi se da se te riječi koje je nekoć izgovorio kraljevski prorok ostvaruju na meni” (Ž. 20,10, misli na Ps 102,8). Očito je da nije posrijedi ni David ni njegova situacija. Psalam je nastao u poslijesužanjsko doba i oplakuje kolektivna zla izraelskog naroda. No Tereza taj tekst slobodno primjenjuje na svoju situaciju.

Svoje stanje uspoređuje s psalmistom. Piše: „Koji puta mi se čini da iznad svega trebam Boga te govorim i pitam: ‘Gdje je Bog tvoj?’” (Ž. 20,11, misli na Ps 42,4). Psalmist misli na neprijatelje koji mu se rugaju i ispituju ga: „Gdje je Bog tvoj?” Tereza pak to primjenjuje na sebe u sasvim drugačijoj duhovnoj situaciji. Ona traži Boga i za njim čezne. Svoje stanje samoće uspoređuje sa stanjem svetog Pavla navodeći njegove riječi. „Često se sjećam svetog Pavla koji je govorio da je svijetu razapet” (Ž. 20,11, misli na Gal 6,14). Inzistira na pojmu „biti razapet” kad veli:

„U takvom je stanju duša koja je kao razapeta između neba i zemlje i nema tko bi joj pomogao” (Ž. 20,11).

U Ps 42,2: „Kao što jelen čezne za izvor-vodom, tako duša moja čezne za Tobom, Bože moj!” psalmist misli na svoj boravak u tuđini i čezne za hramom jeruzalemskim i za domovinom. Tereza to primjenjuje na dušu koja je ranjena ljubavlju pa teži za Bogom. „Kad sam se nalazila u takvu stanju, dođoše mi na pamet riječi Davidove i činilo mi se da se doslovce na meni ostvaruju...” (Ž. 29, 10–12). U takvim trenucima težnje za Bogom, jedini joj je lijek onda „smrt, jer samo kroz nju može duša potpuno uživati svoje Dobro” (Ž. 29,1).

2. *Biblijski primjeri*. Da bi opisala svoja unutarnja iskustva, različita stanja i različite situacije duhovna života, Tereza često poseže za biblijskim slikama i primjerima. Za nju je Rahela, Jakovljeva žena, simbol sjedinjenja s Bogom u molitvi, a Lea simbol nemirne duše (Ž. 17,7; usp. Post 29,28–38). Lotova žena, pretvorena u kip od soli (Post 19,26), simbol je onih duša koje ne žele ući u sjedinjenje s Bogom (Z. I, 1,6) i tako dalje. Osobito voli posezati za slikom zaručnice iz Pjesme nad pjesmama. Unatoč velikom nepovjerenju prema Pj onog vremena, Tereza u toj biblijskoj knjizi otkriva veliku simboličku vrijednost (knjiga je bila branjena običnim vjernicima!). Ljubav između zaručnika i zaručnice iz Pj simbolizira ljubav između Boga i duše. Bog i duša ponašaju se kao dva ljubavnika. Razumiju se bez riječi (usp. Ž. 27,10). Zaručnica je simbol duše koja duhovno raste sve do sjedinjenja s Bogom, do „duhovnog vjenčanja” s Bogom. U svom djelu *Zamak* često uspoređuje dušu, u odnosu na Boga, sa zaručnicom iz Pj (Z. IV, 1,12; V, 1,12; 2,12; VII, 4,11). Duša osjeća ljubav prema Bogu kao što Zaručnica osjeća ljubav prema svome Zaručniku.¹⁵

Osobito je mnogo takvih biblijskih primjera uzimala iz Novog zavjeta. *Gospu* navodi (začudujuće manje nego neke druge biblijske osobe) kao primjer poniznosti, poučljivosti. Rado navodi riječi Lk 1–2, a posebno neke riječi Marijina hvalospjeva *Magnificat*. Sv. Josipa, supruga BDM, štuje kao svog zaštitnika. Utječe mu se u svim nevoljama (Ž. 6,6) te je uvjerena da Isus uslišava svaku njegovu molbu. Preporuča lik sv. Josipa kao uzor (i na štovanje) svojim sestrama. Za vrijeme mise jednom je vidjela Gospu sa sv. Josipom: Gospa joj je izrazila silno zadovoljstvo što štuje sv. Josipa (Ž. 33,12–14).

Vrlo često poseže za primjerom *Marte i Marije*. Marta je za nju primjer aktivna života, Marija kontemplativnog (P. 17,5). Govoreći svojim sestrama, veli: „Samostan je kao kuća Martina: jedne slijede primjer Marte, druge primjer Mar je. Kad bi sve bile kao Magdalena¹⁶, nitko ne bi za nebeskog gosta pripremio stol” (P. 17, 5). Svatko tko želi biti poput Marije mora najprije biti poput Marte (Ž. 22,9). Rado poseže i za primjerom *žene Samarijanke* kojoj je Isus ponudio vode žive. O toj vodi živoj Tereza mnoge piše. Živa je voda za nju simbol molitve, usporedba za razmatranje, za sjedinjenje duše s Bogom (Ž. 11,7; 16,1; 30,19; P. 32,10). U sv. *Petru* vidi primjer hrabrosti i poniznosti (Ž. 29,15; 13,3). „Kad duša dođe do

¹⁵ *Križić*, 76–83.

¹⁶ Tereza poput mnogih tumača Biblije NZ sve od vremena Grgura Velikog identificira Mariju, Lazarovu sestru, s grešnicom i obraćenicom Marijom iz Magdale.

molitve sjedinjenja odnosno smirenja, piše Tereza, rado bih s Petrom uskliknula: "Postavimo ovdje naše šatore!" (Ž. 15,1 i P. 31,3 misli na Mt 17,4 i par.). Kad se sjedinjuje s Gospodinom, osjeća teret svojih grijeha pa kliče sa sv. Petrom: „Udalji se od mene, Gospodine, jer sam grešnik!“ (Ž. 22,11 misli na Lk 5,8). Od sv. *Pavla* ne samo da uzima tekstove, nego poseže i za nekim prizorima iz njegova života i primjenjuje ih na sebe odnosno na dušu koja je sjedinjena s Bogom. U Terezinim se spisima Pavlovo ime najčešće spominje. Duboko je bila dirnuta njegovim obraćenjem u kojem je gledala vrhunac Božje dobrote i milosti. Njegov život trpljenja – progonili su ga pobožni a fanatični farizeji i kršćani *judaizantes* (prvi kršćani konzervativnog usmjerenja) – bijaše joj uzor i primjer i utjeha (Z. VII, 4,5). Iz iskustva sv. Pavla saznala je da Bog nikoga ne želi kušati preko njegovih sila (I. 58). Onima koji su je nastojali uvjeriti da se duša, sjedinjena s Bogom, mora držati daleko od svih osjetnih slika pa i od čovječnosti Isusa Krista, Tereza je odgovarala da i sveti Pavao „premda uzdignut do najviše kontemplacije, nikad nije prestao izgovarati ime Isusa kao ime onog koji ga je duboko u svoje srce utisnuo (Ž. 22,7). Kad neko vrijeme duša ne osjeti prisutnost svog Ljubljenog, želi izići iz svojeg tijela i biti zauvijek sjedinjena s Bogom kao što je sveti Pavao molio Boga da ga oslobodi tijela (usp. Ž. 21,6 misli na Rim 7,24). Motiv zašto Gospodin daje više milosti jednome nego drugome nije u tome što je ovaj svetiji nego onaj, nego u tome što Gospodin hoće da se u ovome očituje njegova veličina „kao što to bijaše slučaj sa svetim Pavlom“ (Z. I, 1,3). Kada Gospodin uvede dušu u sedme odaje (zamak), on je ogluši, onijemi i oslijepi kao nekoć Pavla u trenutku obraćenja (Z. VII, 1,6).

Začuduje da Tereza *malo* poseže za likom *Ivana Evandeliste*. Rado se sjeća dvaju prizora iz njegova života, posljednje večere i Kalvarije. Tereza je iznenađena i začuđena što neki ljudi ne smatraju posebnom milošću „stajati pod križem sa svetim Ivanom“ (Ž. 22,5). Više nego za osobom Tereza poseže za djelom Ivanovim, za njegovim Evandeljem.

Tereza gaji osobitu pobožnost prema biblijskim osobama koje bijahu *grešnici* (Marija Magdalena, Pavao, Petar, carinik, izgubljeni sin). U njihovu obraćenju vidi odsjev dobrote Božje, a u njihovoj svetosti odsjev Božje svetosti. Veliko je štovanje gajila prema *Magdaleni*. U *Životu* piše: „Bila sam vrlo pobožna prema slavnoj Magdaleni i mnogo sam puta mislila na njezino obraćenje“ (Ž. 9,2). Znala je da je Magdalena poslije obraćenja živjela sasvim drugim životom nego prije. Od grijeha je prešla u potpunu službu Gospodinu. Za Terezu je ona poslije obraćenja primjer ljubavi i intimnosti s Kristom. U 19. poglavlju knjige *Život* donosi tekst *Yepesa* u kojemu opisuje kako je „jednog Magdaleninog dana bila Majka (Marija) puna svete zavisti zato što je Gospodin nju (tj. Magdalenu) ljubio. Onda joj reče sin: 'Ovu sam imao za svoju prijateljicu na zemlji, a tebe imam ovdje na nebesima!'“ Na jedan drugi Magdalenin dan (tj. blagdan) Gospodin joj je izrekao riječi (koje na žalost nije zapisala): „Na Magdalenin dan Gospodin se navratio k meni da mi udijeli jednu milost koju mi je učinio već u Toledu izabravši mene umjesto jedne druge osobe“ (I. 42). Posezala je za nekim primjerima iz Magdalena života da bi upućivala svoje redovnice u duhovni život. Govoreći sestrama o dobru koje mogu steći osobe što su nedužno optužene i proganjane, a ne tuže

se, reče: „Gledajte kako je Gospodin odgovorio farizeju koji je optuživao Magdalenu pred Gospodinom!” (P. 15,7). Poziva ih da nasljeđuju Magdalenu u tome kako je suzama prala njegove noge i brisala ih svojom kosom: „Mislite li da je za nju, gospođu kakva bijaše, bila mala žrtva... slušati mrmljanje farizeja!?” (Z. VII, 4,13). Ovaj je ponizni čin Magdaleni donio neizrecivu korist: Gospodin joj je sve oprostio te od grešnice postaje svetica, jer poslije obraćenja slijedi Krista, i ne ostavlja ga čak ni na Kalvariji. Tereza je gajila tako duboku simpatiju prema toj biblijskoj osobi zato što je u njoj vidjela svoj život i svoj vlastiti put do obraćenja i spasenja.

Juda je simbol čovjeka koji ne surađuje s milostima Božjim. U 7. poglavlju *Puti savršenstva* daje neke praktične savjete i govori o situacijama koje bi mogle škoditi zajednici. Najveća je opasnost za zajednicu nedostatak ljubavi. Osobe kojima nedostaje ljubav rade samo za svoje vlastite interese. One su uzrok nemoralnog suparništva. Žele da ih drugi časte. A to unosi podjele i razdiobe u zajednicu. Osobitim zlom smatra pohlepu za častima. Neke osobe radi časti poduzimaju najnemoralnije čine (usp. M. 2,13). Kao primjer odbijanja časti Tereza navodi Ivana Krstitelja: „Ja se moram umanjivati, a on mora rasti!” (Iv 3,30). Ivan se ponizio da bi Mesija mogao doći jasnije do izražaja i od ljudi biti prepoznat i prihvaćen (usp. M. 2,12). Iz svog vlastitog iskustva Tereza zna da je oholost i želja za čašću najveće zlo koje blokira svaki duhovni rast.

BIBLIJA U SLUŽBI TEREZINA MISTIČKOG ISKUSTVA

Bog. Da bi Tereza opisala svoje mističko sjedinjenje s Bogom, često upotrebljava biblijske tekstove, osobito one iz Pavlovih poslanica. U *Životu* opisuje svoje zaruke s Bogom, odnosno stanje sjedinjenja s Bogom, Pavlovim riječima: „Dok opisujem ove stvari, čini mi se da mogu, vašom milošću i smilovanjem, i ja sa svetim Pavlom reći: 'Ne živim više ja nego živiš Ti, Bože, u meni!’” (Ž. 6,9, aludira na Gal 2,20). Na drugom mjestu piše o iskustvu nakon pričesti citirajući tekst Gal 2, 20: „Gospodin mi je govorio: Kćeri moja, duša se sva razapinje da bi više ponirнула u me. Odsad ne živi više ona, nego ja. Budući da ne može razumjeti ono što čuje, njezino je da sluša pa makar i ne razumije” (Ž. 18,14). Na drugom mjestu piše o ovom iskustvu: „Tko je to iskusio, može nešto od toga i razumjeti, budući da je to što se doživljava tako uzvišeno da se ne može jasnije riječima protumačiti” (Ž. 18,14), ili „Život koji sam dosad živjela bijaše moj, a koji odsad živim jest Božji!” (Ž. 23,1). U Petoj odaji *Zamka* u kojemu duša umire da bi se preobrazila u leptira piše: „Ovaj dom, htjela bih reći, jest naš Gospodin Isus Krist. Čini mi se da sam negdje čitala ili čula da je naš život skriven u Kristu ili u Bogu što je konačno ista stvar, ili da je Krist naš život!” (Z. VII, 2,5). I ovdje Tereza navodi dva Pavlova teksta, i to 1 Kor 6,17 i Fil 1,21. Prvi tekst („Tko prione uz Gospodina i sjedini se s njime, s njime je jedan Duh!”) komentira ovako: „Ovo sjedinjenje možemo usporediti s dvije svijeće od voska, spojene zajedno tako čvrsto i savršeno da oblikuju samo jedan plamen... Ipak, svijeće se mogu u svaki tren rastaviti, pa onda dobivamo opet dvije različite svijeće” (Z. VII, 2,4). A drugi tekst („Za me je živjeti Krist, a umrijeti dobitak!”) komentira ovako: „Evo, što

prema mome mišljenju duša može reći o svome duhovnom vjenčanju. Ovdje doista mali leptir, o kome smo govorili, umire neizrecivo radostan, jer je odsad Krist njegov život" (Z. VII, 2,5).

Tereza je željela biti s Kristom. „Pojavljuje mi se, piše, živa želja, kao i svetom Pavlu, da budemo oslobođeni iz ovoga zatvora tijela i da se sjedinimo s Bogom!" (P. 19,11 usp. Fil 1,23).

Svoje mističko iskustvo opisuje sasvim biblijskim riječima u Odajama *Zamka*. Biblijski joj tekstovi služe kao sredstvo kojim izriče i opisuje ono što u svojoj nut-rini doživljava, ono što je Bog i ono što je duša i ono što postoji između Boga i čovjeka (duše). Bog je samo milosrđe. On se slobodno i *gratis* daruje duši. On djeluje prvi. Njegovu djelovanju nisu uzrok ni čovjekova dobrota ni čovjekova svetost, nego samo Božja ljubav (Z. I, 1,3). Da bi to protumačila, uzima za primjer evanđeoski opis čudesnog ozdravljenja slijepca od rođenja: „Koji puta Bog čini milosrđe samo zato da ga pokaže ljudima, kao što je to učinio kad je slijepcu od rođenja povratio vid" (Z. I, 1,3). Da bi opisala gratuitnost Božje ljubavi, rado uzima primjer obraćenja sv. Pavla ili obraćenja sv. Marije Magdalene (Z. I, 1,3s). Pavao i Magdalena nisu ničim zaslužili ono što su doživjeli. Oboje su bili grešnici. Pavao je, iz fanatične odanosti svojoj naciji i svojoj religiji, žestoko progonio one koji su, ponukani Isusovom objavom, na drugačiji način shvatili odnos Boga prema ljudima i odnos ljudi prema Bogu nego Pavao, sljedbenik i politički i vjerski najortodoksnije židovske sljedbe (partije). Magdalena je pak bila javna grešnica po tome što je svoje tijelo prodavala onima koji su pretjerano i na nedopušteni način tražili užitke tijela. Bog je upravo takve osobe izabrao da iskaže svoje milosrđe i da ostvari svoje tajanstvene nacрте spasenja ljudi. Bog se ne vlada tako kao da bi plaćao čovjeku za njegovu dobrotu ili svetost. Drugim riječima, Bog ne ulazi u trgovinu s čovjekom. Bog ljubi svakog čovjeka, najviše onog koji je radi istine i pravde progonjen. Tereza govori iz svog vlastitog iskustva, budući da su i nju neke crkvene instancije progonile.

Bog traži dušu čovjekovu da se u njoj nastani kao u odajama, kao u zamku (španj. *moradas, castello*). Mi smo Božji dvorac, Božje odaje. „Pogledajte svoju nutrinu! Ona je palača Božja!" (Z. VII, 2,8). O tom Božjem boravku u duši piše aludirajući na Iv 14,23: „Ono što mi spoznajemo vjerom, duša shvaća, može se reći, vidom. Ipak ona ništa ne vidi... To nije imaginarno viđenje. Tri se osobe (Otac, Sin i Duh) njoj daruju, govore joj, omogućuju joj da razumije riječi koje govori Gospodin u Evanđelju: 'Doći ćemo Otac, ja i Duh Sveti i nastaniti se u duši koja ljubi i čuva njegove zapovijedi' " (Z. VII, 1,6; usp. i I. 6,9). Taj boravak trojstvenog Boga u duši duboko je se dojmio.

Tereza je iskustveno osjetila tajnu trojstvenog Boga. Tvrdila je: „Ono što vjerujem vjerom, duša spoznaje u mističnom vjenčanju gledanjem" (Z. VI, 1). Naglašava razliku između vjere i iskustva u odnosu na Boga koji boravi u duši: „O Bože, kakve li razlike čuti i vjerovati ovim riječima i razumjeti istinu na način kako sam je opisala!" (ondje). Kad govori o Trojstvu, najčešće poseže za tekstem sv. Ivana: „Prisutnost triju božanskih osoba koje su u meni često me podsjeća na ono što veli sveti Ivan, tj. da će Presveto Trojstvo nastaniti se i stanovati u dušama" (I. 6,7, aludira na Iv 14,13; vidi gore). U *Izvještajima* na više mjesta opisuje

ivanovskim rječnikom ovu mističku prisutnost Trojstva u svojoj duši. Da tu stvarnost opiše poslužila se, osim ivanovskim tekstom, jedanput i tekstom Pjesme nad pjesmama: „Vidjeh u intelektualnom viđenju presveto Trojstvo... shvatila sam tada riječi Pj: 'Veniat Dilectus meus in hortum suum et comedet!' ”(I. 24).

Među najrazličitijim milostima koje Bog daruje duši u Šestim odajama na posebni način opisuje *Božju istinu* (Z. VI, 5). Promatrajući Boga kao apsolutnu istinu bila je ponukana da često u svojim djelima upotrebljava izraze kao „čini mi se”, „izgleda”, „prema mojem shvaćanju”, „moj način gledanja”, „mislim da je tako”, „no mogla bih se prevariti” itd. Sama piše u vezi s time: „U najtežim pitanjima uvijek rado upotrebljavam izraz „čini mi se”, pa makar mi se čini da ih razumijem i da govorim istinu. To govorim stoga da dam na znanje da sam, ako se prevarim, uvijek spremna da se podvrgnem onima što znaju više” (Z. V, 1,7).

Tereza je doživjela posebnu milost viđenja u kojem joj je Gospodin pokazao da je on jedina istina o kome ovise sve ostale istine i sve ostale ljubavi i sve ostale veličine svijeta (Ž. 40,1). To iskustvo je imalo veliku ulogu u njezinu kasnijem životu u kojem je stalno tražila istinu, govoreći: „*Todo està nada!*” (Ž. 3,5,23). Imala je posebnu milost da je usred razgovora, iznenada, znala slušati glas Božji (Z. VI, 3,13) koji je u njoj prouzročivao neku tajanstvenu radost i posebni ugodaj (Ž. 25,3). Govorila je obično nakon toga: „Gospodin je istinska knjiga u kojoj sam našla sve istine!” (Ž. 25,13 i Z. VI, 3,4). Ta rečenica pokazuje koliko je njezina pobožnost bila kristocentrična.

Bog je ne samo savršena istina nego i *savršena vjernost* prema čovjeku. Kad se Terezi pričiniolo da je žrtva demona, Bog je uvjerava jednim tekstom sv. Pavla: „Otvorih knjigu koju mi sam Gospodin dade u ruke i pročitah ovaj odlomak svetog Pavla: 'Bog je vjeran i neće pustiti da budete kušani preko svojih sila, nego će s kušnjom dati i ishod, te mognete izdržati' (usp. I Kor 10,13). Ove su me riječi utješile” (Ž. 23,15). Na ovaj Pavlov tekst podsjetio ju je i pater *Gracian*, kad je boraveći godine 1575. u Sevilli počela razmišljati o prijašnjim grijesima i njima se opterećivati (I. 57). Pomisao na Boga kao osobu koja je čovjeku savršeno vjerna učinkovito je sredstvo kojim se mogu pobijediti sve napasti. Nagovarajući kandidatice da se ne plaše kad se suoče s prvim poteškoćama, piše: „Njegovo Veličanstvo voli i cijeni hrabre, ponizne duše i one koje se njemu povjeravaju... U Bogu možemo sve, a bez Boga ne možemo ništa postići!” (Ž. 23,2–3, aludira na Fil 4,13). U teškoćama i u napastima – često se naime plašila pred pomišlju da nije u milosti zbog ranijih grijeha – čula je kako joj Gospodin govori: „Ne bojte se! Ja sam!... Čega se i koga bojite? Ne znaš li da sam ja svemogući? Ispunit ću ono što ti obećah!” (Ž. 26,2).

Duša. U prvim poglavljima *Zamka* govori o ljepoti i o dostojanstvu duše i pri tom upotrebljava biblijske tekstove. Duša je „raj u kojem Gospodin uživa svu nasladu” (Ž. 14,10, aludira na Iz 8,31, i na Post 2,8). Duša je „drvo života koje je zasadeno uz vode tekućice” (Z. I, 2,1), jer je „stvorena na sliku Božju” (I. 54). Prisutnost Presvetog Trojstva u duši prouzročuje neizrecivi mir. Taj je mir karakterističan za *Sedme odaje*: „U tom hramu Bog i duša uživaju u najdubljoj tišini!” (Z. VII, 3,11). Duša je tu postala s Bogom jedno (Z. VII, 2,3, aludira na Iv 20,19). Ovaj duševni mir Tereza opisuje s mnogo biblijskih izraza. Duša je Božji hram s

vratima (osjećaji), u koji Isus iznenada dolazi i onda kad su vrata zatvorena: „Gospodin se pojavi usred duše... kao što se pojavio usred apostola, bez da je prošao kroz vrata, i rekao: 'Pax vobis!' ” (Z. VII, 2,6–7). Kad Gospodin uđe u dušu, onda osjećaji duše moraju biti isti kao i osjećaji svetog Pavla koji je samo pitao: „Što želiš, Gospodine, da činim?” (Z. VII, 3,9 aludira na Dj 9,6), ili kao osjećaji onog grešnog carinika „koji se nije usudio oči svoje podići prema nebu” (Lk 18, 13). Kada Gospodin dolazi u dušu, onda duša osjeti poljubac svojeg Zaručnika (Pj 1,1), ona je poput košute što, ranjena ljubavlju, dolazi na izvor žive vode (Ps 41,2), duša je *tabernaculum Dei* (Otk 21,3)... Mogli bismo produžiti nabravanjem slika koje Tereza uzima iz Svetog pisma da bi opisala svoje mističko iskustvo s Bogom što se nastanio u njezinoj duši, mističko iskustvo duhovnog vjenčanja s Bogom, kao sa svojim zaručnikom.

Iskustvo Riječi Božje. U razumijevanju i proživljavanju Riječi Božje cijeli je život napredovala, od nule do savršenstva. Dok je kao mlada djevojka boravila u internatu Naše Gospe od Milosti u Avili „moje je srce, piše, bilo tako tvrdo, da sam mogla čitati svu muku Isusovu, a da pri tom nisam ni suze ispustila!” (Ž. 3,1). A nekoliko godina kasnije, u trenutku obraćenja, našla se iznenada pred kipom trpećeg Isusa i tako je dirljivo doživjela taj susret da „joj se srce skoro slomilo od boli”, piše u *Životu* (Ž. 9,1). A 20 godina poslije toga Riječ je Božju toliko usvojila da je ona postala dio njena života. Ona je postala kip trpećeg Krista. Krist je živio u njoj, u njoj djelovao, u njoj patio (usp. Ž. 9,2). Zadržuje nas ovo njezino iskustvo. Ona je to mogla postići samo zato što je Riječi Božjoj pristupala živom i neuzdrmanom vjerom. Ona nije nikad čitala ili slušala odlomke Evandjelja kao neki promatrač, nego je ulazila u zbivanja, u pokrete oko Isusa. Postala je glavni „akter” tih zbivanja kao što su to bili Marija Magdalena, Petar, učenici... (Ž. 9,2; usp. još i Put 17,5). Uživala se u te osobe. A najviše se uživala u samog Krista. „Moj način molitve bijaše takav da sam si nastojala živo predočiti Krista. I bolje sam se osjećala, čini mi se, kad sam ga našla ondje gdje je bio najsamotniji... Osobito sam se dobro osjećala u Getsemanskom vrtu: ondje sam bila stalno uz njega. Željela sam mu otrti krvavi znoj s čela, ali – sjećam se – nisam to nikad uspjela jer sam vidjela svoje teške grijeha (Ž. 9,3). Nikakvo čudo da ju je takav način pristupanja Isusu Kristu progresivno vodio do potpunog sjeđinjenja s Kristom, tako te je mogla sa svetim Pavlom uskliknuti: „Ne živim više ja, nego živiš u meni ti, Stvoritelju moj!” (Ž. 6,9,41).

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel untersucht Adalbert Rebic die biblischen Wurzeln der thesesianischen Mystik. Die Hl. Therese lebte in einer Zeit, wo in Spanien die Bibelbewegung ihre ersten Früchte schon gebracht hatte. Unzählige Exegeten versuchten, die Bibel dem Volke näher zu bringen. Es gab aber auch Schwierigkeiten: die kirchlichen Behörden untersagten den Gläubigen die Schriftlesung in nationaler Sprache. Den Frauen und den gewöhnlichen Leuten war der Zutritt zur Bibel und zur Theologie insgesamt riesig erschwert oder sogar verboten. Die Hl. Therese wusste trotzdem, die Quelle der Offenbarung Gottes zu erreichen. Mit Hilfe der Gebetsbücher, bes. Brevier und Messbücher, der Katechismen und anderer Werke machte sich Therese mit der Hl. Schrift vertraut. Sie hat die Hl. Schrift so gut und so gründlich gekannt, dass in ihr ihre ganze Existenz eine ganz neue Dimension bekommen hatte. Sie hat ihre mystischen Erfahrungen mit den Worten der Hl. Schrift umschrieben. Sie kam immer wieder in ihren Werken auf die Worte der Hl. Schrift. Sie meditierte Tag täglich die Evangelien, besonders die Passion unseres Herrn Jesu Christi. Sie versuchte sich in das Leben Jesu Christi ganz zu verwickeln: sie war keine gewöhnliche Leserin oder Hörerin, sondern sie versuchte sich ganz in die Nähe Jesu zu stellen so, dass sie eine von Jesu Jüngern geworden war. Sie begeisterte sich mit den Erfahrungen des Hl. Apostel Paulus: sie sprach über ihre eigenen geistlichen Erfahrungen mit den Worten des Apostels. Eine besondere Liebe zeigte sie aber den bekehrten Sündern (Hl. Paulus, Hl. Maria Magdalene usw) gegenüber. In ihrer Bekehrung sah sie die Barmherzigkeit Gottes am Werk. Sie sah in ihnen aber auch sich selbst, ihr eigenes sündiges Leben und ihre eigene Bekehrung. — Es ist einfach ein Genuss, die Schriften der Hl. Therese von Avila zu lesen und zu meditieren. In ihnen findet man ständig ein Echo der Hl. Schrift, einen Beweis der Nähe Gottes.